

AMIN MALUF

Dezorijentisani

Prevela sa francuskog
Vesna Cakeljić

■ Laguna ■

Naslov originala

Amin Maalouf
LES DÉSORIENTÉS

Copyright © Éditions Grasset & Fasquelle, 2012.

Translation Copyright © 2013 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Za Žaklin de Romiji
1913–2010.

*Sve što je izloženo dodiru sile
Poniženo je, kakav god bio taj dodir.
Udariti ili biti udaren, jedna je te ista ljaga.*

SIMON VEJL (1909–1943)

*U*menu nosim čovečanstvo koje se rađa. Ali pripadam čovečanstvu koje se gasi, zabeležiće Adam u svoju svesku dva dana pre tragedije.

Nikada nisam saznao zašto su me roditelji tako nazvali. U mojoj rodnoj zemlji to ime je bilo retko, a u mojoj porodici ga niko nije nosio pre mene. Sećam se da sam jednog dana postavio to pitanje svome ocu, a on mi je odgovorio jednostavno: „To je zajednički predak svih nas!“, kao da sam mogao tako nešto ne znati. Imao sam deset godina, i zadovoljio sam se tim objašnjenjem. Možda sam morao da ga pitam, dok je još bio u životu, da li je iza tog izbora stajala neka namera, neki san.

Čini mi se da jeste. U njegovom duhu, bio sam predodređen da pripadam kohorti utemeljivača. Danas, sa četrdeset i sedam godina, primoran sam da priznam da moja misija neće biti ispunjena. Neću biti prvi izdanak jedne loze, biću poslednji, uistinu poslednji od svih svoga roda, poverenik njihovih nagomilanih tuga, njihovih razočaranja, kao i njihovih sramota. Meni je zapao mrski zadatak da prepoznam crte lica onih koje sam voleo, a zatim da klimnem glavom kako bi se ponovo spustili pokrovi. [...] Ja sam nadzornik gašenjâ. A kad i na mene dođe red, pašću kao deblu, ne savivši se, i ponavljajući onome ko bude hteo da čuje: „Ja sam u pravu, a ne istorija!“

Taj gordi i apsurdni krik neprestano mi odzvanja u glavi. Mogao bi uostalom da posluži kao moto beskorisnom hodočašću koje obavljam već deset dana.

Vraćajući se svojoj potopljenoj zemlji, mislio sam da ću spasti nekoliko ostataka sopstvene prošlosti i prošlosti svojih najbližih. Što se toga tiče, više ne očekujem bogzna šta. Kad čovek pokušava da uspori potonuće, izlaže se riziku da ga ubrza... Uprkos tome, ne žalim što sam se otisnuo na ovo putovanje. Tačno je da svake večeri iznova otkrivam iz kojeg sam se razloga udaljio od svoje otadžbine; ali iznova otkrivam takođe, svakog jutra, iz kojeg se razloga nikada od nje nisam odvojio. Najviše me raduje što sam pronašao, usred mora, nekoliko ostrvaca levantske prefinjenosti i spokojne nežnosti. Što mi ponovo daje, barem u ovom trenutku, novu želju za životom, nove razloge da se borim, možda čak i neki titraj nade.

A na dugi rok?

Na dugi rok, svi sinovi Adama i Eve su izgubljena deca.

Prvi dan

1

U četvrtak, dok je tonuo u san, Adam nije ni slutio da će već sutradan odleteti u zemlju svog porekla, nakon cele večnosti svojevoljnog izbivanja iz nje, i to da bi se našao pored čoveka za kojeg se zarekao da mu se više nikada neće obratiti.

Ali Muradova supruga je umela da nađe prave reči:

„Tvoj prijatelj umire. Traži da te vidi.“

Zvonjava beše odjeknula u pet sati. Adam je naslepo zgrabio telefon, pritisnuo jednu od osvetljenih tipki, odgovorio: „Ne, veruj mi, nisam spavao“, ili neku drugu sličnu laž.

Njegova sagovornica mu je potom rekla: „Daću ti ga.“

Morao je da zaustavi dah kako bi čuo dah samrtnika. Pa čak i tako, više je nagađao njegove reči nego što ih je doista čuo. Daleki glas je zvučao poput šuštanja tkanine. Adam je morao da ponovi dva-tri puta „Naravno“ i „Shvatam“, a da ništa nije razumeo niti je i u šta bio siguran. Kada je njegov sagovornik začutao, on mu je uputio jedno pristojno

„Doviđenja!“; naćuljio je uši koju sekundu duže da bi proverio je li supruga preuzela vezu; zatim je spustio slušalicu.

Onda se okrenuo ka Dolores, svojoj životnoj saputnici, koja beše upalila svetlo i sela u krevetu, naslonivši se na zid. Odavala je utisak da meri za i protiv, ali njeno mišljenje je bilo skovano.

„Tvoj prijatelj umire, zove te, ne smeš da oklevaš, ideš i gotovo.“

„Moj prijatelj? Koji prijatelj? Ima dvadeset godina kako ne govorimo!“

Naime, već tolike godine, kad god bi neko pred njim pomenuo Murada i kad bi ga upitao da li ga poznaje, odgovorio bi uvek isto: „To mi je nekadašnji prijatelj.“ Njegovi sagovornici bi često pretpostavili da je hteo da kaže „stari prijatelj“. Ali Adam nije birao reći olako. Murad i on su bili prijatelji, a zatim su prestali da budu. „Nekadašnji prijatelj“ bilo je, dakle, sa njegovog stanovišta, jedina odgovarajuća formulacija. Kada je pred Dolores upotrebljavao taj izraz, ona bi mu, po običaju, samo uputila saosećajan osmeh. Ali tog jutra se nije smešila.

„Ako bih se sutra posvađala sa svojom sestrom, da li bi ona postala moja 'nekadašnja' sestra? A moj brat 'nekadašnji' brat?“

„Sa porodicom je drugačije, nemamo izbora...“

„Ni ovde nemaš izbora. Prijatelj iz mladosti, to ti je usvojeni brat, pobratim. Možeš zažaliti što si ga usvojio, ali više se ne možeš s njim razbratimiti.“

Adam je mogao da joj objašnjava nadugo i naširoko po čemu su krvne veze drugačije prirode. Ali time bi se nasukao na klizav teren. Konačno, između njegove saputnice i njega nije bilo zajedničke krvi. Je li to značilo da bi oni jednog dana, ma koliko da su sada bliski, mogli postati stranci jedno drugome? I da bi se jednome od njih dvoje, kad bi dozivao onog

drugog na smrtnoj postelji, moglo desiti da bude odbijen? I sama pomisao na takvu mogućnost bila mu je ispod časti. Zato je radije ćutao.

U svakom slučaju, ničemu nije služilo da se raspravlja. Pre ili kasnije, moraće da popusti. Sigurno je imao hiljadu razloga da se ljuti na Murada, da mu uskrati svoje prijateljstvo, pa čak i, ma šta o tome rekla njegova saputnica, da se s njim „razbratimi“; ali tih hiljadu razloga nije vredelo ništa spram blizine smrti. Ako bi odbio da dođe pred smrtnu postelju svog bivšeg prijatelja, kajao bi se zbog toga do poslednjeg daha.

Zato je pozvao putničku agenciju da rezerviše mesto na prvom direktnom letu – istog dana, po podne, u sedamnaest i trideset; dolazak na odredište u dvadeset tri sata. Teško da bi mogao stići brže.

2

Neki ljudi razmišljaju samo pišući. Takav je bio Adam. A to je za njega predstavljalo i privilegiju i veliki nedostatak.

Kad god bi mu se ruke odmarale, duh bi mu bludeo, nesposoban da ukroti ideje ili da izgradi smisleno rasuđivanje. Trebalo je da se baci na pisanje kako bi se njegove misli sredile. Razmišljanje je za njega bilo fizički rad.

Imao je, takoreći, neurone u vrhovima prstiju. Srećom po njega, ovi su bili prevrtljivi. Prelazili bi bez negodovanja sa pera na tastaturu, sa hartije na ekran. Stoga je uvek nosio u džepu debeli notes mekih korica, a u profesorskoj aktovki laptop. Zavisno od okruženja u kome se nalazio i od prirode onoga što je zamislio da napiše, otvorio bi jedno ili drugo.

Tog dana, na početku putovanja, on odabra notes. Izvadi ga i potraži prvu praznu stranicu; zatim sačeka da se ugasi svetlosni signal kako bi oborio stočić ispred svog sedišta.

Petak 20. april

Otkako je avion poleteo, pokušavam da se spremim za iskušenje koje me čeka, zamišljajući šta bi mi Murad mogao reći da bi se opravdao, i kako bi trebalo da mu odgovorim; šta bih mu rekao u normalnim vremenima, i šta bih još mogao da mu kažem u njegovom stanju; kako mu omogućiti da ode mirne duše, a ne lagati ga previše; kako da ga utešim, a da ne govorim ono što ne mislim.

Nisam siguran da treba oprostiti onima koji umiru. Bilo bi suviše jednostavno kada bismo, u sumrak svakog ljudskog života, vratili brojače na nulu; kada bi okrutnost i pohlepa jednih, saosećajnost i požrtvovanje drugih blagosloveno prošli za dobiti i gubitke. Znači li to da bi ubice i njihove žrtve, progonioci i progonjeni mogli da budu jednako nevini u času smrti? Ne bi za mene, u svakom slučaju. Nekažnjenost je, sa mog stanovišta, isto tako pokvarena kao nepravda; ako ćemo pravo, to su dva lica istog novčića.

Priča se da su se u prvim stolećima hrišćanske ere, kada se nova religija širila Rimskim carstvom, neki patriciji dovijali kako da što više odgode svoje preobraćenje. Ne behu li im objasnili da će u trenutku krštenja svi njihovi gresi biti izbrisani? Zato su nastavljali život u razvratu, da bi se krstili tek na samrtnoj postelji.

Ne znam da li ta kasna pokajanja imaju kakve vrednosti u očima religije. U mojim očima, nemaju nikakve. Ni ona antičkih Rimljana, ni ova mojih savremenika.

Međutim, pred samrtnim odrom postoji dužnost pristojnosti. Taj čas prelaska mora da sačuva dostojanstvo, ako želimo da ostanemo ljudska bića. Bez obzira na to kakav je naš sud o umirućem i o njegovim delima. Da, čak i kada je reč o najgorem zločincu.

Što nije slučaj, žurim to da kažem, sa Muradom. Mogao bih da mu zamerim mnoge stvari, od kojih su neke za mene bliske zločinu. Ali treba se čuvati preteških reči. Događa se da neki čovek počini zločin a da ipak ne zasluži da ga nazovemo zločincem. Koliko se bunim protiv nekažnjivosti, toliko odbijam da stavim sva zlodela u istu ravan, apstrahujući namere, razmere ili okolnosti. I kad nisu oslobađajuće, ove mogu da budu, kako se to u zakonu kaže, „olakšavajuće“.

To da ponašanje mog bivšeg prijatelja u ratnim godinama predstavlja izdaju vrednosti što su nam bile zajedničke, za mene je činjenica u koju nijednog trenutka ne sumnjam, i nadam se da on neće nastojati da je porekne. Ali zar ga nije njegova vernost navela na izdajstvo? Zbog privrženosti svojoj zemlji odbio je da ode na početku rata; pošto je ostao, morao je na razne načine da se prilagođava, te da prihvata, kako su se nizali događaji, izvesne kompromise koji će ga voditi do neprihvatljivog. Da sam ja ostao u zemlji, možda bih se ponašao kao i on. Izdaleka, možemo nekažnjeno reći ne; na licu mesta, nemamo uvek tu slobodu.

Sve u svemu, njega su upropastile njegove vrline; mene su spasle moje mane. Da bi zaštitio svoje najmilije, da bi sačuvao ono što su mu očevo zaveštali, on se borio kao zver. Ne i ja. U umetničkoj porodici u kojoj sam odrastao, nisu mi usadili iste vrline. Ni tu fizičku hrabrost, ni taj osećaj dužnosti, ni tu vernost. Čim su počela prva ubijanja, otišao sam, spasao sam se; sačuvao sam čiste ruke. Moja kukavička privilegija časnog dezertera.

Kako se bliži sletanje, u glavi mi je još veća zbrka nego pri poletanju. Murad mi sada izgleda kao neka jadna i poražena ličnost, vredna sažaljenja, izgubljena u tragediji koja

ga prevazilazi. Premda još nisam voljan da mu oprostim grehe, zbog njih se ljutim na ostatak sveta jednako koliko i na sebe samog.

Otići ću, dakle, do postelje umirućeg bez očiglednog zlopamćenja, obaviću pored njega ulogu svetovnog ispovednika, saslušaću ga, držaću ga za ruku, šaputaću mu reči razrešenja da umre mirne savesti.

3

Na aerodromu, niko ga nije čekao. A ta banalna neugodnost, koju je Adam sigurno morao predvideti pošto nikoga nije obavestio o svom dolasku, izazva u njemu poplavu tuge i prolaznu duhovnu zbunjenost. Morao je da se pomuči kako bi se setio da je upravo sleteo u svoj rodni grad, u svoju rodnu zemlju.

20. april, nastavak

Prelazim granicu, pružam pasoš, uzimam ga natrag i izlazim šarajući preko svetine pogledom izgubljenog deteta. Nikoga. Niko mi se ne obraća, niko me ne čeka. Niko me ne prepoznaje. Došao sam u susret jednoj utvari od prijatelja, a već sam i sâm utvara.

Neki taksista mi nudi svoje usluge. Saglašavam se pogledom i puštam da mi odnese prtljag u svoj automobil, jedan stari dodž parkiran podaleko od propisanog reda. To je očigledno divlji taksi, bez crvene tablice i brojača. Ne bunim se. Obično me takve mutne rabote nerviraju,

ali večeras mi mame osmeh. Doživaju mi u sećanje jedno blisko okruženje, i refleksu opreza. Čujem sebe kako pitam čoveka, na arapskom i sa lokalnim naglaskom, koliko će me koštati vožnja. Tek toliko da izbegnem nedostojnost da me pobrka sa nekim turistom.

Putem sam bio u iskušenju da nazovem rođake, prijatelje. Već je bila skoro ponoć, ali znao sam ih nekoliko koji ne bi negodovali jer nisu formalisti, i koji bi navaljivali da odse-dnem kod njih. Na koncu, nisam nazvao nikoga. Odjednom sam osetio želju da budem sam, anonimn, u ilegali.

Taj novi osećaj počinje da mi se dopada. Inkognito kod svoje kuće, među svojim, u gradu u kome sam odrastao.

Moja hotelska soba je prostrana, posteljina je čista, ali ulica se pokazala bučna, čak i u ovo doba. Tu je i uporno brujanje nekakvog klima-uređaja koji se nisam usudio da ugasm u strahu da ću se probuditi potpuno mokar. Ne verujem da će me taj zvuk sprečiti da zaspim. Dan je bio dug, moje telo neće oklevati da obamre, a moj duh takođe.

Sedeći u krevetu, bez drugog svetla do noćne lampe, neprestano mislim na Murada. Pokušavam da ga zamislim onakvog kakav bi trebalo da bude danas. Kad smo poslednji put bili zajedno, imao je dvadeset i četiri godine, a ja dvadeset i dve. U mom sećanju je bio probojan, proždrljiv, gromoglasan. Mora da se odonda sparušio od bolesti. Zamišljam ga sada u njegovoj staroj porodičnoj kući, na selu, u invalidskoj naslonjači, olovnog lica, sa vunanim ćebetom prebačenim preko kolena. Ali možda je pre u bolnici, u nekom metalnom krevetu, tela zaposednutog cevčicama za infuziju, žmirkavim aparatima, zavojima; sa stolicom posve blizu uzglavlja, na koju će tražiti da sednem. Sutra ću to znati.

Drugi dan

1

Muradova supruga pozva Adama rano ujutro na njegov mobilni. Verujući da je još u Parizu, reče mu hladno, bez ikakvog uvoda, čak i bez početnog „halo“:

„Nije uspeo da te dočeka.“

U sobi je još bilo mračno. Adam spontano prosikta neku psovku. Zatim obavesti svoju sagovornicu da je on već tu, od sinoć, da je dojurio na njenu molbu da ga obiđe.

Međutim, ona ponovi, ne pustivši ga da završi:

„Nije uspeo da te dočeka.“

Istu rečenicu, reč po reč. Ali drugačijim tonom. Bez prebacivanja, ovog puta. Sa tugom, besom, i možda, na Adamovu adresu, sa trunkom zahvalnosti. On promrmlja neku uobičajenu izjavu saučešća.

Uledi, na obe strane linije, nekoliko sekundi ćutanja, nakon čega mu udovica jednostavno reče: „Hvala!“, kao da učtivo odgovara na njegovo saučestvovanje u bolu. Zatim se raspita o mestu gdje je odseo.

„Poslaću ti kola. Nećeš znati da dođeš sam.“

Adam se nije bunio. Bio je svestan da više ne ume da se orijentiše u tom gradu sa ulicama bez tabli, bez brojeva, bez pločnika, u kome četvrti nose imena zgrada, a zgrade imena svojih vlasnika...

Subota 21. april

Tanja je već u crnini. Murad spokojno počiva pod čaršavom bez nabora, s malo vate u nozdrvama. Njemu samom je dodeljeno jedno celo krilo – dve povezane sobe, salon, balkon. Klinika je od mermera i kamfora. Mesto gde čovek umre kao rasan pas.

Stojim udno kreveta i ne plačem. Pognem glavu pred ostacima, sklopim oči, ne pomeram se, spreman na strpljenje. Nameravam da meditiram, ali um mi je prazan. Meditiraću kasnije, dozvaću uspomene na naše počivše prijateljstvo, potruđiću se kasnije da zamislim onog pređašnjeg Murada. Ali sada, pred ostacima, ništa.

Čim osetim korake iza sebe, to iskoristim da ustupim mesto. Uputim se ka Tanji, kratko je privijem uza se. Zatim krenem da sednem u salon. A to i nije salon. Tri fotelje presvučene smeđom kožom, tri stolice na sklapanje, automat za kafu, flaše mineralne vode, televizor isključenog tona. Ali, u ovoj klinici, pravi luksuz. Već su tu četiri žene u crnini i jedan slabo obrijan stariji gospodin. Ne poznajem ih. Pozdravivši ih klimanjem glave, sručim se na jedino slobodno mesto. Još ne meditiram, i ne mislim ni na šta. Samo pokušavam da na lice navučem izraz u skladu sa okolnostima.

Kad vidim da nailaze drugi ljudi, kao neka delegacija, ustanem, ponovo prođem pored posmrtnih ostataka, ponovo poljubim Tanju šapućući joj: „Vidimo se posle!“ Izlazim iz klinike ubrzavajući korak, kao da mi je kakav čopor za petama.

* * *

Tek kad se nađem na ulici, usamljen u gomili prolaznika, nem u vreći, moje misli se napokon slivaju ka onome koga sam napustio na samrtnoj postelji.

Do mene dopiru ulomci razgovora, smeha, slika. Koračajući pravo napred, pomišljam na hiljadu razasutih pojedivosti ne zaustavljajući se ni na jednoj. Sirena nekog taksija vraća me u stvarnost. Glavom kažem „da“, otvaram vrata, dajem mu ime svog hotela. Čovek mi se obraća na engleskom, što me u isti mah zasmehava i nervira. Odgovaram mu na njegovom jeziku, koji je moj maternji jezik, ali bez sumnje sa malčice akcenta. Kako bi se izvinio što je povredio moje samoljublje emigranta, on stane da psuje zemlju i njene vođe, i baca se u dirljiv hvalospev onima koji su imali pameti da iz nje odu.

Adamu je bilo dovoljno da učtivo klima glavom. U drugim okolnostima, uključio bi se u razgovor, budući da na tu temu nije bio neosetljiv. Ali sada mu se žuri da ostane sam, sam u svojoj sobi, sam sa nejasnim sećanjima na onoga koji više neće govoriti.

Samo što se vratio, pruži se poleđuške na krevet i ostane tako duže vreme. Zatim se digne, uzme svoju beležnicu, našvrlja nekoliko redaka, pa je okrene, kao da bi otvorio, na drugom kraju, neku posve novu beležnicu.

Na čistoj stranici, sasvim u vrhu, na mestu gde obično stavi datum, on upiše „*In memoriam*“, umesto mota, ili možda umesto molitve. Ništa drugo. Onda prelazi na sledeću stranicu.

* * *